

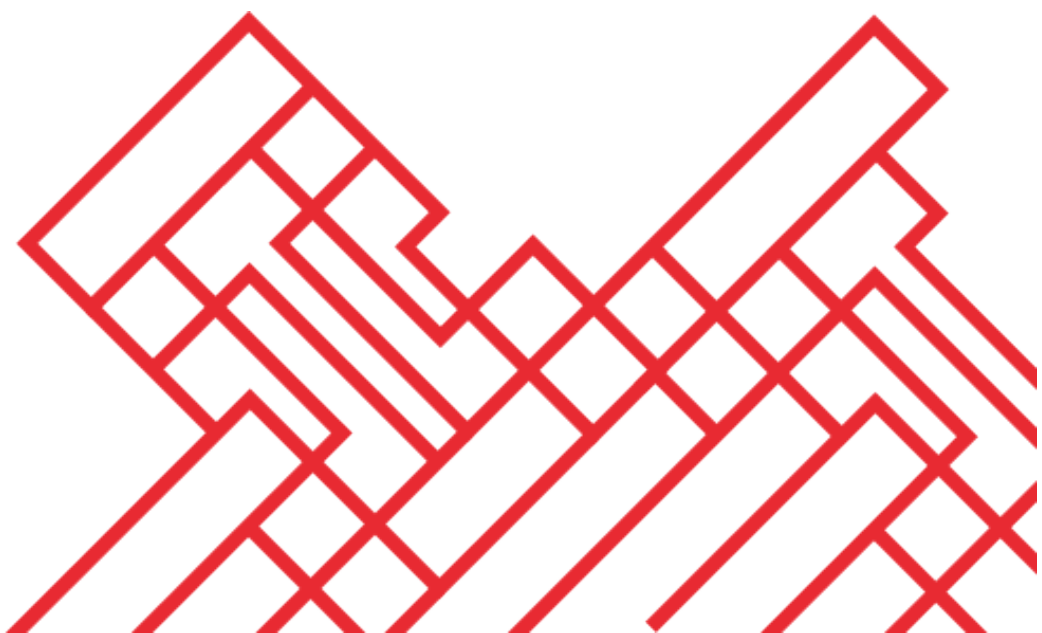
ПРОГРАМА ЗА ПАРЛАМЕНТАРНА ПОДДРШКА
PROGRAMI PËR MBËSHETJE PARLAMENTARE
PARLIAMENT SUPPORT PROGRAMME

Краток документ за јавна политика бр.31/2020

Суштинско или стерилно: Застапеноста на жените во собраниските состави на Република Северна Македонија (1990 – 2020)

Автори: Александра Јовевска Ѓорѓевиќ и Сара Јанеска

јуни 2020

Оваа публикација е изготвена во рамките на Програмата за парламентарна поддршка (ПСП), која е поддржан од Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ) преку Швајцарска Амбасада во Република Северна Македонија. ПСП се спроведува од Националниот демократски институт (НДИ), Институт за демократија „Социетас Цивилис“ – Скопје (ИДСЦС) и Центарот за управување со промени (ЦУП). Содржината на публикацијата на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на СДЦ.

Содржина

Резиме	3
Вовед	6
I. Застапеноста на жените во законодавните домови во светот	7
II. Развој на политичкото претставништво на жените во Македонија до 1990	8
III. Застапеноста на жените во парламентарните состави од 1990 до 2020	9
Жени пратенички во првите три повеќепартиски парламентарни состави	9
Квота за застапеност на двата пола на кандидатските листи за избор на пратеници	10
IV. Ангажман на пратеничките во Собранието	13
Пратеничките во работните тела на Собранието	13
Клуб на пратенички – натпартиска група за поддршка на пратеничките и унапредување на родовата рамноправност	16
Активноста на пратеничките на собраниската говорница	17
V. (Не)зависност на пратеничките во донесувањето на политички одлуки	19
Законот за прекинување на бременост од 2013	20
VI. Заклучок и препораки	21
Библиографија	24
Анекс 1 – Структура на собраниските комисии во периодот 2002-2020	27

Резиме

Процесот на демократизација на Република Северна Македонија неизбежно го наметнува и прашањето за зајакнување на женското пратеничко претставништво во државата. Ова унапредување се случува постепено, пред се преку повеќекратни измени во регулативата и делување на жените политичарки поддржани од граѓанските организации. Целта на анализата е да даде рамка на овој развој, квантитативно и квалитативно да ја прикаже застапеноста на жените во сите собраниски состави од 1990 до 2020, како и да даде насоки за понатамошно зајакнување.

Застапеноста на жените во законодавните домови во светот

Присуството на жените во парламентите е пред се прашање поврзано со развојот на демократските вредности и човековите права во државата. Во последните неколку години, забележан е пораст на процентот на пратенички низ светот генерално, кој пред се, се препишува на зголемениот пристап до образование, економскиот и структурен развој на државите и промената на општествените вредности. На светско ниво, Руанда има најголем процент на пратенички (61%), по неа се Куба и Боливија (53%). Во Европскиот Парламент, жените сочинуваат 39.5% од пратениците.

Развој на политичкото претставништво на жените во Македонија до 1990

Учеството на жената во политичкиот живот на Македонија долго време било анонимно. Првите пишани документи во кои се афирмира женското учество се во периодот на богомилството (10-ти век). Посериозно вклучување на жените во политичката сфера е забележано со формирањето на Комунистичка Партија на Југославија (КПЈ, 1919 год.) и првото феминистичко движење, Антифашистички фронт на жените (АФЖ, 1942 год.). Во 1946 година, жените од С. Македонија се здобиле со правото да избираат и да бидат избрани на политички избори. Сепак, жените останале во политичката сенка на мажите и биле генерално исклучени од процесите на одлучување.

Застапеноста на жените во парламентарните состави од 1990 до 2020

Во првите три повеќепартиски избори во државата, во 1990, 1994 и 1998 година, женската застапеност во Парламентот била помеѓу 3 и 8%. Со ваквата поставеност на парламентарните состави, женскиот глас останал надвор од Парламентот. Оваа ниска застапеност се должи пред се на малиот број на предложени кандидатки од политички партии на листите за избор на пратеници.

Овој проблем бил адресиран со неколку законски регулативи и измени. Така, со Законот за избор на пратеници од 2002, се воведува квота од најмалку 30% учество на помалку застапениот пол на кандидатските листи за избор на пратеници. Законската рамка подоцна била прилагодена и со измените во Изборниот Законик од 2006 година, со што била предвидена одредба со која во поднесената листа на кандидати за избор на пратеници на секои три места, едно место му припаѓа на помалку застапениот пол. Изборниот Законик претрпел измени и во 2014, кога согласно измените, доколку на жена избрана од кандидатска листа и престане мандатот, на нејзино место доаѓа следната кандидатка од листата – жена и во 2015, кога квотата за застапеност на жените во кандидатските листи била зголемена на 40%.

Воведувањето на овие регулативи, било последица на слабата (непостоечка) волја од страна на политичките партии за вклучување на жените во парламентарните состави. Ваквите измени во нормативната рамка, довеле до зголемување на бројот на пратенички во Собранието. Процентот на избрани пратенички во парламентарниот состав од 2002 изнесува 18%, додека во наредните парламентарни состави, биле избрани од 31 до 33% пратенички.

Пратеничките во работните тела на Собранието

Пратеничките во собраниските комисии ја фокусираат нивната одлучувачка моќ во областите дефинирани како “меки”, односно во комисиите кои ги опфаќаат образованието, културата и социјалната политика. Токму овие комисии се константно со најголем процент на

пратенички во своето членство. Консеквентно на ова, отсуството на жените од комисиите кои одлучуваат во областите на одбраната, безбедноста, трговијата и економијата, подразбира намалена моќ за делување во овие домени, што значи дека одлуките се носат од страна на нивните колеги мажи.

Клуб на пратенички – натпартиска група за поддршка на пратеничките и унапредување на родовата рамноправност

Покрај зголемувањето на бројот на пратенички, кон унапредување на нивното влијание во сите области на парламентарно делување, придонесува и нивната натпартиска соработка. Ваквото делување на пратеничките е особено канализирано преку Клубот на пратенички формиран во 2003 година. Клубот на пратенички е неформална група во Собранието во која членуваат сите пратенички независно на која пратеничка опција и припаѓаат. Целта на постоењето е унапредување на положбата на жените и воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во земјата.

Активноста на пратеничките на собраниската говорница

Земајќи ја предвид пропорцијата на застапеност на жените и мажите во парламентарните состави, просечната активност на пратеничките на собраниската говорница е иста, во некои периоди и поголема, во споредба со нивните машки колеги. Дополнително, фактот дека најмногу 5 пратенички се наоѓаат помеѓу најактивните 15 пратеници во Собранието во

последните три години, укажува дека поголем дел од пратеничките се активни во дискусиите, односно дека најголемиот број на излагања не е фокусиран на само дел од нив.

(Не)зависност на пратеничките во донесувањето на политички одлуки

Пратеничката независност попушта под партискиот притисок во одредени сфери, нешто на што не се имуни ниту пратеничките. Таков е случајот со донесувањето на Законот за прекинување на бременоста од 2013 година, кога во услови на силен меѓупартиски конфронтизам, натпартиската соработка на пратеничките била блокирана, а нивните индивидуални мислења немале големо влијание врз партиската одлука.

Препораки

Поволната законска рамка претставува солидна позиција за унапредување на застапеноста на жените во Собранието, но сепак потребни се и дополнителни напори кои ќе ја поддржат регулативата како: а) Зголемување на демократизацијата на политичките партии, со посебен акцент на родово сензибилизирање и вклучување на жените во раководните позиции, значително ќе придонесе кон јакнење на женското претставништво во парламентот; б) Поголема застапеност на жените во претседателските структури на работните тела (комисиите), како и во членството во комисиите од „тврди“ области на одбраната, безбедноста, трговијата, економијата; в) Зајакнување и унапредување на капацитетите на жените политичарки, како и на жените/девојките активни во политичкиот подмладок на политичките партии; г) Зголемување на бројот на пратенички во Собранието до 50%;

Вовед

„Еднаш во Кабинетот моравме да дискутираме за наоѓање на решение за нападите врз жените навечер, кои беа многу чести во тоа време. Еден министер (член на екстремна религиска партија) предложи полициски час - жените треба да седат дома навечер. Јас реков: Но мажите се тие кои ги напаѓаат жените. Ако веќе воведуваме полициски час, мажите треба да седат дома, не жените.“

Голда Маер, премиерка на Израел во периодот 1969 – 1974.¹

Потребата од унапредување на положбата на жените во општеството и нивно професионално издигнување над нивото на домот и семејството започнала првично да се манифестира преку различните форми на активизам и лобирање. Овие зачестени движења најавувале дека половина од светската популација, која дотогаш била лишена од учество во политичкиот живот, е решена активно да се вклучи во општественото уредување и сите негови правила на интеракција. Вклучувањето на жените во политичките одлуки

би овозможило тие институционално да си ги бараат правата, преку своите претставнички во законодавните домови, и да одлучуваат за прашања од кои се подеднакво засегнати како и мажите. Денес, во 50 земји во светот жените се застапени во законодавните домови со повеќе од 30%, меѓу кои е и нашата држава. Од друга страна, во 26 земји процентот на жени во законодавните домови изнесува под 10%, од кои во 7 има само по една или нема ниту една пратеничка.²

Демократизирајќи го својот политички систем, нормативната рамка на Република Северна Македонија од 1991 до денес постојано трпи измени во насока на унапредување на политичките права на жената. Беа донесени и измени на законски одредби со кои се промовира еднаквоста на жените со мажите, додека со одредени решенија беа наложени позитивно – дискриминирачки прописи за унапредување на положбата и состојбата на жената во општеството. Овие нормативни промени резултираа со постепен, но одржлив развој, и зголемување на застапеноста на жените во Парламентот.

¹ Paxton P., Hughes M. Women, politics and power, a global perspective; SAGE Publications, INC. 2013

² Inter-parliamentary Union, Women in national parliaments, Достапно на: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (Пристапено на: 15.06.2020)

I. Застапеноста на жените во законодавните домови во светот

Присуството на жените во парламентите е пред се прашање поврзано со развојот на демократските вредности и човековите права во една држава. На меѓународно ниво, еднаквите права и можности на жените да учествуваат во донесувањето одлуки се загарантирани преку неколку конвенции и институции. Донесени во рамките на ООН, како најзначајни се сметаат Конвенцијата за политичките права на жената, (1952 г.) и Конвенција за правата на Жената (CEDAW, 1979). Овие документи истакнуваат дека на жените треба да им се даде правото да гласаат без никаква дискриминација и дека тие имаат право да се кандидираат за јавни и политички функции под исти правила како и мажите. Со потпишување на конвенциите, државите се обврзуваат да преземат одредени мерки кои би ставиле крај на дискриминацијата на жената.

Изминатите години, процентот на пратенички низ светот генерално бележи пораст. Растечкиот тренд се препишува на повеќе социо-економски и политички фактори. Зголемењето пристап до образование, економскиот и структурен развој на државите, како и промената на општествените вредности во најголема мера

придонесуваат за зголемување на пристапот на жените до политичките институции. И покрај зголемувањето, процентот на жени во парламентите значително се разликува од држава до држава, и е доволно мал за да се смета дека жените се уште не се претставени во задоволителен број. На светско ниво, Руанда бележи најголем процент на пратенички (61.3%). Следуваат Куба со 53.2% и Боливија со 53.1 % жени во парламентите. Процентот на пратенички значително се разликува и помеѓу државите членки на Европската Унија. Земји со највисок процент на пратенички во Унијата се Шведска и Финска, со 47% на жени во парламентите, а по нив доаѓаат Белгија и Шпанија со 40% жени. Значителен број на жени се присутни во парламентите во Австрија (37%), Данска и Португалија (36%) и Италија (35%). Од друга страна пак, Унгарија (13%), Малта (15%), Кипар и Грција (18%) се земјите со најнизок процент на пратенички во Унијата.³

Жените сочинуваат 39.5%⁴ од пратеничките места во Европскиот парламент, што е значително зголемување од првите избори за пратеници во парламентот, кога биле избрани само 15.5% жени.

³ Inter-parliamentary Union, Monthly ranking of women in Parliaments, Достапно на: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=5&year=2020> (Пристапено на: 10.06.2020).

⁴ European Parliament, At a Glance: Women in Parliaments, Достапно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA\(2020\)646189_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA(2020)646189_EN.pdf) (Пристапено на: 10.06.2020).

II. Развој на политичкото претставништво на жените во Македонија до 1990

Учеството на жената во политичкиот живот во Македонија долго време било анонимно. Првите пишани документи во кои се афирмира женското учество се во периодот на богомилството (10-ти век) и податоците за учество на жената во анти-феудалниот отпор. Во 1636 година се сретнуваат и првите пишани податоци во турски документи за жената ајдутка.⁵ Во времето на Македонската Револуционерната организација (1893), жените формираат свои тајни револуционерни кружоци и друштва.⁶

Жените во Кралството СХС не добиваат никакви политички права, а во Македонија стапува на сила стариот српски граѓански законик од 1844 година, кој ги изедначува со „малолетните и слабоумните лица“.⁷ Посериозно вклучување на жените во политичката сфера е забележано со формирањето на Комунистичка Партија на Југославија (КПЈ) во 1919.⁸ Првото феминистичко движење во Македонија, Антифашистички фронт на жените (АФЖ), е формирано 1942 година. Преку мрежа на АФЖ, жените биле застапени и во работата на органите на народната власт. Изборот на жените сепак не значел формална потврда на

нивното право да бидат избрани, туку едноставно подигнување на доверба во жените одборници.⁹ Сепак наспроти сите успеси, вклучувањето на жените заостанува зад објективните услови. Во Словенија, од вкупното партиско членство на КПЈ, само 10% биле жени, во Црна Гора 6%, во Хрватска 4% и во Македонија 10%.¹⁰

На Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија – АСНОМ (2 август 1944 година), македонскиот народ прв пат се здобива со право на државност и самостоен национален и културен развој. Манифестот на Првото заседание на АСНОМ, високо го вреднува учеството на жените во НОБ и Револуцијата и бара од нив уште поангажирано и помасовно учество во воените единици на НОБ и ПОМ, како и во заедницата.¹¹ Во првиот Парламент на македонскиот народ и народностите, кој бил составен од 122 народни претставници, биле избрани 6 жени, а во Президиумот на АСНОМ, кој ја вршел функцијата на привремена Влада, 2 жени.¹² Со конструирањето на АФЖ во масовна политичка организација, жените и преку неа, врз база на делегатски систем, биле застапени во органите на народната власт.¹³

⁵ Весковиќ-Вангели В. Жената во ослободителните борби на Македонија (1893 - 1945), Култура, Скопје, 1990.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Весковиќ-Вангели, В. и Јовановиќ, М. *Зборник на документи за учеството на жената од Македонија во Народноослободителната војна и револуција (1941 – 1945)*; Институт за национална историја (конференција за општествената активност на жените на Македонија), Скопје, 1976.

⁹ Весковиќ – Вангели В. Жената во револуцијата на Македонија (1941 – 1945), Институт за национална историја, Скопје, 1982.

¹⁰ Томшиќ В. Жената и општеството; Мисла, Скопје, 1987.

¹¹ Весковиќ – Вангели В. Жената во револуцијата на Македонија (1941 – 1945), Институт за национална историја, Скопје, 1982.

¹² Весковиќ-Вангели, В. и Јовановиќ, М. *Зборник на документи за учеството на жената од Македонија во Народноослободителната војна и револуција (1941 – 1945)*, Институт за национална историја (конференција за општествената активност на жените на Македонија), Скопје, 1976.

¹³ Весковиќ – Вангели В. Жената во револуцијата на Македонија (1941 – 1945), Институт за национална историја, Скопје, 1982.

Со Уставите од 1946, 1963 и 1974 се унапредува општата рамноправност на двата пола. Во 1946 година, жените од Македонија се здобиле со правото да избираат и да бидат избрани на политички избори. Сепак, и покрај уставно загарантираното право, жените останале во

политичката сенка на мажите и биле исклучени од процесите на одлучување за глобалните и стратегиските прашања на државата.¹⁴ На 28 април 1984, е избрана првата, и засега единствена, жена претседателка на Собранието, Ката Лахтова, која оваа функција ја врши до 25 април 1985 година.¹⁵

III. Застапеноста на жените во парламентарните состави од 1990 до 2020

Жени пратенички во првите три повеќепартиски парламентарни состави

Настаните кои ја променија политичката карта на Европа, резултираа и со промени на политичкиот систем, кој донесе нови трендови и приоритети и го наметна прашањето за позицијата на жените во новите општествени текови. Жените биле активни учеснички во сите големи светски промени, но тие промени малку се одразиле на нивната општествена позиција.¹⁶ Оваа ситуација се пресликала и во Македонија. Така, и покрај големите напори, труд и интелект кој жените го вложувале во текот на конституирањето на државата, во првите неколку повеќепартиски парламентарни состави, бројот на жени пратенички бил незначително мал.

На референдумот одржан на 8 септември 1991 година, граѓаните ја донеле одлуката за независност на Република Македонија од СФР Југославија. На тој начин започнала

изградбата на државноста на Република Македонија, каде рамноправноста на сите државјани без разлика на нивниот пол, е уставно заштитена. Законодавната власт, која го распишала референдумот, била избрана една година претходно, во 1990, на првите повеќепартиски парламентарни избори. На овие избори, граѓаните избрале 120 пратеници, од кои само 5 биле жени (4% од вкупниот број на пратенички места). Оваа мала бројка на пратенички, укажува на тоа дека жените незначително биле претставени со официјалниот чин на уставотворност на државата, усвојувањето на Декларацијата за прифаќањата референдумските резултати како и Декларацијата за независност. (Графикон 1)

Уште попознателен е фактот дека бројот на пратенички во вториот повеќепартиски Парламент на Република Македонија во 1994 година е намален за еден, односно, имало 4 пратенички (3% од вкупниот број на избрани

¹⁴ Ристова М. Положбата на жената во современите општествени текови (50 години АФЖ на Македонија), Организација на жените на Македонија, Скопје, 1994.

¹⁵ Ката Лахтова, пратенички состав. Собрание на Република Северна Македонија. Достапно на: https://sobranie.mk/prethodni-pretседатели-ns_article-kata-lahtova.nspx (Пристапено на 06.08.2020)

¹⁶ Најчевска М., Арифи Т., Габер Н., Учество на жените во современите трендови во Република Македонија, Фондација Фридрих Еберт, Скопје, 1997.

пратеници). На парламентарните избори во 1998 година, бројот на пратенички бил симболично зголемен, односно биле избрани 9 пратенички (8% од вкупниот број на избрани пратеници).¹⁷ Оттука, може да се заклучи дека првите три повеќепартиски избори во државата продуцирале женска застапеност во Парламентот помеѓу 3 и 8%. Со ваквата поставеност на парламентарните состави, женскиот глас останал надвор од Парламентот, создавајќи впечаток дека професијата пратеник е исклучиво „машка“ професија. (Графикон 1)

Меѓу најважните причини за оваа ниска застапеност на жените во Парламентот е малиот број на предложени кандидатки од сите политички партии учесници во овие три парламентарни избори. Имено, процентот на кандидатки за пратенички на изборите во 1990 изнесувал 6%, додека во изборите од 1994, 8%. На парламентарните избори од 1998 година, забележано е зголемување на бројот на жени кандидатки на пратеничките листи на 13%, но сепак и оваа бројка не е доволно висока за да обезбеди родово балансирана застапеност на жените во Парламентот. Со ваквиот изглед на листите на кандидати за пратеници на политичките партии, шансите на жените за влез во Парламентот биле незначително мали.¹⁸ (Графикон 1)

Квота за застапеност на двата пола на кандидатските листи за избор на пратеници

Минималната застапеност на жените во парламентарните состави била нормативно –правно адресирана во 2002 година, преку воведување на квоти во кандидатските листи на партиите со кои се гарантира минимално присуство на помалку застапениот пол. Така, во Законот за избор на пратеници од 2002 година, е наведена квота од најмалку 30% учество на помалку застапениот пол на кандидатските листи за избор на пратеници.¹⁹ (Графикон 1)

На 15 септември 2002 година, неколку месеци по воведувањето на квотите, биле одржани четвртите повеќепартиски избори. На овие избори, бројот на жени на кандидатските листи за пратеници бил зголемен на 36%, додека финално била избрана 21 жена пратеничка (18% од вкупниот број на пратенички места).²⁰ И покрај тоа што законското решение со воведувањето на квотите довело до зголемување на женската претставеност во Парламентот, сепак изборот на само 21 жена пратеничка од вкупно 120 пратенички места бил под прагот на очекуваните резултати – 30% застапеност на помалку застапениот пол во Парламентот - цел која била поставена со Пактот за стабилност на Југоисточна Европа од 1999 година.²¹ (Графикон 1)

¹⁷ Родов Реактор. Родот и политиката. Достапно на: <http://rodovreactor.mk/subject/politics/graphs/izbrani-pratenici-column/#.XwQKYygzBdc>. (Пристапено на: 17.06.2020)

¹⁸ Ibid

¹⁹ ЗАКОН ЗА ИЗБОР НА ПРАТЕНИЦИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, Службен Весник на Р.М. бр. 42/02. 14.06.2002. Член 37

²⁰ Родов Реактор. Родот и политиката. Достапно на: <http://rodovreactor.mk/subject/politics/graphs/izbrani-pratenici-column/#.XwQKYygzBdc>. (Пристапено на: 17.06.2020)

²¹ Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2008) Предвремени парламентарни избори 1 јуни 2008: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/33153.pdf> (Пристапено на: 03.06.2020)

Ваквите незадоволителни резултати биле последица на недоволната законска прецизност во однос на квотите, која била изманипулирана од страна на политичките партии. Имено, и покрај тоа што политичките партии ја задоволиле законската одредба и ги вклучиле жените во своите предлог-пратенички листи со 30%, најголем дел од нив се нашле во втората, недобитна половина од листата.

Во поднесените листи на кандидати за пратеници, најмалку едно од три места му припаѓа на помалку застапениот пол

Изборниот Законик претрпел измени во 2006 година, со цел допрецизирање на минималната застапеност на секој од половите во листите на кандидати за пратеници. Со овие измени била предвидена одредба со која во поднесената листа на кандидати за избор на пратеници и советници во општините и градот Скопје на секои три места, едно место му припаѓа на помалку застапениот пол.²² Овие законски измени придонеле до значително зголемување на бројот на пратенички во Парламентот. Така, на изборите во 2006 година, бројот на пратенички се зголемува на 37, што претставува 31% од вкупниот број на пратеници.²³ (Графикон 1)

На следните, предвремени, парламентарни избори од 2008 година, имало вкупно 462 кандидатки за пратенички, што претставувало 35% од вкупниот број на кандидати, 37 од кои биле избрани за претставнички на граѓаните во законодавниот дом (31% од вкупниот број на избрани пратеници).²⁴ На изборите во 2011 година, од вкупно 1679 кандидати за пратеници, 566 биле жени (34%), додека бројот на избрани пратенички изнесувал 36 (31% од вкупниот број на пратенички места).²⁵ (Графикон 1)

Со вака регулираните листи за пратеници на политичките партии, дошло до зголемување на бројот на пратенички над 30%, што претставува значително унапредување на застапеноста на жените во Парламентот. Сепак, и покрај допрецизираната нормативна рамка, некои политички партии вршеле притисок врз дел од кандидатките од нивните листи, со цел да се откажат од своите мандати во прилог на машките колеги кандидати кои се наоѓаат под нив на избирачкиот список.²⁶ Ваквата злоупотреба на жените за манипулација на законската регулатива резултирала со уште една измена во Изборниот Законик во 2014 година.

²² Изборен Законик, Службен Весник на Р.М. бр.40, 31.03.2006. Член 64

²³ Клуб на пратенички. Позначајни достигнувања. Достапно на: <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix> (Пристапено на: 03.06.2020)

²⁴ Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР (2008) Предвремени парламентарни избори 1 јуни 2008: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/33153.pdf> (Пристапено на: 03.06.2020)

²⁵ Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР (2011) Предвремени парламентарни избори 5 јуни 2011: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/84061.pdf> (Пристапено на: 03.06.2020)

²⁶ Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР (2009) Претседателски и локални избори, Втор круг, 5 април 2009 година. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/1/36826.pdf> (Пристапено на 02.06.2020)

Жена избрана од кандидатската листа на која и престанува мандатот, да биде заменета со следната жена од листата

Со измените во Изборниот Законик донесени во јануари 2014 година, била овозможена дополнителна гаранција за задржување и зголемување на бројот на пратенички. Така, согласно измените, доколку на жена избрана од кандидатска листа и престане мандатот, на нејзино место доаѓа следната кандидатка од листата – жена.²⁷ На овој начин, жените кандидатки биле законски заштитени од манипулација од страна на политичките партии, но била и загарантирана одржливоста на процентуалното женското парламентарно претставништво во текот на целиот пратенички мандат. На парламентарните избори во 2014, 35% од кандидатските места на листите на политичките партии им припаднале на жените, додека од вкупно 123 пратенички места, на жените им припаднале 33%.²⁸ (Графикон 1)

помалку застапениот пол на листите за избор на пратеници

Во 2015 година, предвидени се измени во Изборниот Законик, со кои во поднесената листа на кандидати за пратеници, најмалку 40% од кандидатите треба да му припаѓаат на помалку застапениот пол, и тоа на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места.²⁹

На следните парламентарни избори во 2016 година, согласно зголемувањето на квотата за застапеност на жените, 41% од кандидатите на листите биле жени. Од вкупно избраните пратеници на овие избори, 32% биле жени.³⁰ (Графикон 1)

Зголемување на квотата за застапеност на

Графикон 1. Кандидирани и избрани жени за пратенички (1990-2016)

²⁷ Изборен Законик, пречистен текст, 12 февруари 2014. Достапно на: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2015/09/izboren-zakonik-precisten-tekst-12-fevruari-2014-sl-v-32.pdf> (Пристапено на: 03.06.2020)

²⁸ Мој Избор. Парламентарни и претседателски избори 2014: Листа на кандидати по партии. Достапно на: <https://mojotizbor.mk/arhiva/izbori-2014/111-izbori-2014/674-lista-kandidati-partii-2014.html> (Пристапено на: 29.06.2020)

²⁹ Изборен Законик. Службен Весник на Република Македонија, број 196, 10 ноември 2015. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/63cc34eb402342698f7e82e59629175a.pdf> (Пристапено на: 29.06.2020)

³⁰ Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2016) Предвремени парламентарни избори 11 декември 2016: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/8/302261.pdf> (Пристапено на: 03.06.2020)

IV. Ангажман на пратеничките во Собранието

Пратеничките во работните тела на Собранието

Работните тела (комисиите) во Собранието се основаат за разгледување на предлог-закопи, нацрти на закони и други општи акти, следење на извршувањето на актите на Собранието, како и за проучување и претресување на други прашања од неговата надлежност. Претседателите, замениците претседатели, членовите на работните тела и нивните заменици се избираат од редот на пратеници во Собранието. Притоа, секој пратеник има право да се изјасни во кое работно тело сака да членува.³¹

На седница на работно тело пратениците дебатираат за суштинската потребата од донесување на одреден закон, начелата врз кои треба да се заснова, основните односи што се уредуваат со законот и начинот на нивното уредување. Работните тела разгледуваат и извештаи на институциите кои одговараат пред Собранието и се надлежни за организирање на надзорни расправи. Ваквите компетенции на комисиите им даваат големо влијание врз квалитетот на законската рамка во државата и ефективността на собранискиот надзор врз извршната власт.

Оттука, застапеноста на жените во претседателската структура и членувањето во комисиите детерминира во кој домен од легислативата тие најмногу ќе влијаат, но и дали при нејзиното креирање ќе придонесат за унапредување на правата на жените. Истражувањето спроведено од страна на Интерпарламентарната унија (ИПУ), укажува дека пратеничките кои се застапени во мал процент во одредена комисија се соочуваат со предизвици кога треба да биде слушнат нивниот глас за правата кои ги засегаат жените во нивната комисија.³²

Вкупниот бројот на позиции во работните тела пополнети од жени се зголемува пропорционално со зголемување на бројот на пратенички во Собранието. Од друга страна, структурата на работните тела во последните шест пратенички состави³³ не бележи значајни промени. И покрај тоа што процентуалната застапеност расте, комисиите во кои жените се најмалку, или најмногу застапени во Собранието се повторуваат во повеќето анализирани мандати.

³¹ Собрание на Република Северна Македонија, Деловник за работата на Собранието (пречистен текст), Достапно на: <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf> (Пристапено на: 01.06.2020)

³² Sonia Palmieri, 2011, Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union

³³ Во анализата на ангажманот на пратеничките во работни тела на Собранието, се земени во предвид парламентарните состави од 2002 до 2016 година. Причината за оваа селекција е тоа што во претходните парламентарни состави бројот на пратенички и значително мал за да може да се спроведе ваква анализа (1990 - 5 пратенички; 1994 - 4 пратенички; 1998 - 9 пратенички)

Најмал процент на жени е забележан во Комисиите за одбрана и безбедност; надзор врз работата на Управата за безбедност и контраразузнавање и на Агенцијата за разузнавање³⁴; надзор врз спроведување на мерките за следење на комуникациите; економски прашања; земјоделство, шумарство и водостопанство. Комисијата за одбрана и безбедност се јавува во сите шест анализирани мандати како комисија со најмала застапеност на жени. Процентуално, најмалку жени членувале во Комисијата за надзор врз работата на Управата за безбедност и контраразузнавање

и на Агенцијата за разузнавање. Процентот на жени во оваа комисија изнесува 6 во три последователни мандати, од 2002-2011, по што бележи благ пораст на 13% во периодот од 2011-2016, и повторно се враќа на 6% во 2014-2016. Сепак, во оваа комисија и во комисијата за надзор врз спроведување на мерките за следење на комуникациите, процентуалната застапеност на жени бележи значителен пораст во последниот пратенички состав, при што жените сочинуваат 47, односно 37.5 проценти од вкупното членството (Графикон 2; Приказ на распоредот во сите комисии - Анекс 1).

Графикон 2. Собраниски комисии со континуирана ниска застапеност на жени (%)

³⁴ По трансформирањето на Управата за безбедност и контраразузнавање во Агенцијата за национална безбедност како резултат на реформскиот процес во безбедносните служби во 2019 година, Комисијата е преименувана во „Комисија за надзор врз работата на Агенцијата за национална безбедност и Агенцијата за разузнавање“.

Работните тела кои како своја област на делување ја зафаќаат сферата на секојдневниот живот на жената – образованието, културата и социјалната политика, се комисиите со најголем процент на пратенички, при што за повеќето од нив бројот на пратенички бележи пораст во секој нареден мандат. Комисијата за европски прашања исто така се вбројува речиси секој мандат меѓу овие комисии, а во последниот пратенички состав жените го сочинуваат мнозинството во оваа комисија. Доминација на пратеничките по бројност

е најзабележлива во Комисијата за еднакви можности меѓу жените и мажите. Комисијата е формирана во 2006 година согласно со Законот за еднакви можности на жените и мажите. Од нејзиното основање, просечната застапеност на жените во оваа комисија е над 65%, и до сега сите претседатели и заменици на претседатели на оваа комисија се жени. (Графикон 3).

Графикон 3. Собраниски комисии со континуирана висока застапеност на жени (%)

Ваквиот речиси константен распоред на пратеничките во собраниските комисиии ја фокусира нивната одлучувачка моќ во областите дефинирани како “меки”, односно во комисиите кои ги опфаќаат услугите, негата, образованието, културата и социјалните прашања. Консеквентно на ова, отсуството на жените од комисиите кои одлучуваат во областите на одбраната, безбедноста, трговијата и економијата, подразбира намалена моќ за делување во овие домени, што значи дека одлуките во овие комисиии се носат од страна на нивните колеги мажи.

Клуб на пратенички – натпартиска група за поддршка на пратеничките и унапредување на родовата рамноправност

Покрај зголемувањето на бројот на пратенички, кон унапредување на нивното влијание во сите области на парламентарното делување, придонесува и нивната натпартиска соработка. Оваа соработка отвора можности за поголемо вклучување на женските перспективи во вршењето на парламентарните функции и сите парламентарни процеси воопшто. Ваквото делување на пратеничките е особено канализирано преку Клубот на пратенички.

Клубот на пратенички е неформална група во Собранието во која членуваат сите пратенички независно на која политичка опција и припаѓаат. Целта на постоењето на клубот

е унапредување на положбата на жените и воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во земјата. Клубот исто така иницира и предлага донесување на измени и дополнувања на законската регулатива од аспект на родова рамноправност, еднакви можности и заштита од дискриминација во областа на трудот и социјалното осигурување и социјална заштита.³⁵ Клубот е формиран на 7 март 2003 година во рамките на регионалниот проект на Пактот за стабилност – Маса за родова рамноправност, со помош на граѓанскиот сектор во државата и Министерството за труд и социјална политика.³⁶

Ваквата внатрешобраниска организираност на пратеничките, значително придонела кон зголемување и севкупен развој на застапеноста на жените во Собранието. Клубот, поддржан од граѓанскиот сектор и меѓународната заедница, го даде најзначајниот придонес за унапредување на нормативната рамка со која се регулира кандидирањето и изборот на пратеници во Собранието.³⁷ Формирањето на Клубот и зголемувањето на бројот на пратенички, е поврзано и со унапредувањето на родовата рамноправност и положбата на жените во општеството. Имено, токму во тој пратенички состав, 2002 – 2006, се донесени или изменети, најголем број од законските решенија (10), со кои на некој начин се унапредува родовата рамноправност и положбата на жените во општеството.³⁸

³⁵ Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички, Клуб на пратенички на Собранието на Р.М., Скопје, 27. 02. 2008. Член 3.

³⁶ Клуб на пратенички, За Клубот на пратенички. Достапно на: <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix> (Пристапено: 23.06.2020)

³⁷ Клуб на пратенички, За Клубот на пратенички. Достапно на: <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix> (Пристапено: 23.06.2020)

³⁸ Закон за локална самоуправа на Р.М. (2002 год.); Закон за избор на пратеници (2004 год.); Закон за локални избори (2004 год.); Закон за политички партии на Р.М. (2004 год.); Измени и дополнувања на законот за семејство (2004 год.); Измени и дополнувања на Кривичниот законик (2004 год.); Закон за работни односи на Р.М. (2005 год.); Закон за еднакви можности на жените и мажите во Р.М. (2006); Закон за судови на Р.М. (2006 год.); Изборен законик на Р.М. (2006 год.)

Активноста на пратеничките на собраниската говорница ³⁹

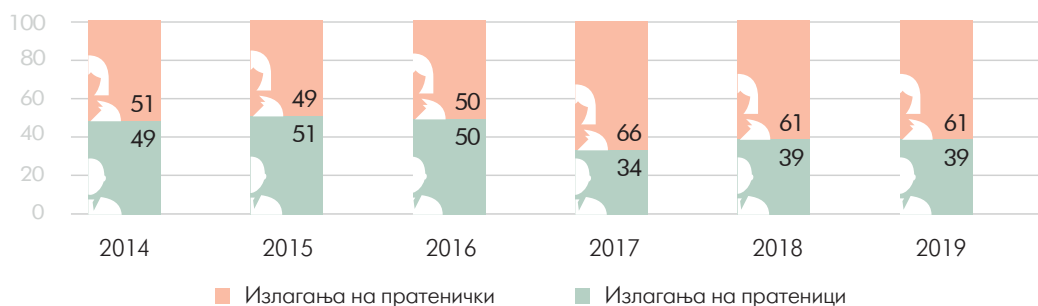
Институтот за демократија го следи квалитетот на дебатата во Собранието на Република Северна Македонија преку *Индекс на квалитет на дебата (ИКД)* од 2014 година.⁴⁰ Мониторингот се фокусира на дискусиите кои се однесуваат на точки од собранискиот дневен ред кои спаѓаат во областите на владеење на правото, човековите права и демократијата. Во оваа насока, се набљудуваат оние собраниски работни тела и пленарни седници во чиј делокруг влегуваат споменатите области.

Мониторингот на дебатите во периодот 2014 – 2019 овозможува и следење на активноста на секој од пратениците, врз основа на што се дава преглед на бројот на излагања на пратенички, наспроти бројот на излагања на пратеници. Резултатите покажуваат дека во првите три години од мониторингот - 2014, 2015 и 2016, излагањата на пратеничките претставуваат половина од вкупниот број на

излагања, односно се речиси идентични со бројот на излагања на пратениците. Имајќи во предвид дека во парламентарниот состав 2014 – 2016 само една третина од вкупниот број на пратенички места им припаѓаат на жените, ваквиот резултат индицира дека во просек пратеничките земале збор многу почесто од мажите. (Графикон 4)

Од друга страна, во наредните 3 години - 2017, 2018 и 2019, излагањата на пратеничките значително се намалуваат. Па така, во 2017 тие претставуваат една третина од вкупниот број излагања (34%), додека во 2018 и 2019 овој процент достигнува 39%. Сепак, доколку се земе во предвид дека процентот на пратенички во парламентарниот состав 2016 – 2020, се движел од 32% избрани пратенички во 2016, до 39% во 2020, може да се заклучи дека соодносот е речиси пропорционален со бројот на излагања. Оттука, може да се заклучи дека во овој парламентарен состав, пратеничките и пратениците во просек земале збор во ист број. (Графикон 4)

Графикон 4. Излагања на пратенички наспроти пратеници во Собранието (%)

³⁹ Анализата е изготвена врз основа на извештаите од набљудувањето на квалитетот на дебатата во периодот 2014 – 2019, реализирани од страна на Институт за демократија „Социетас Цивилис“ – Скопје. Извештаите се достапни на следниот линк: <https://idscs.org.mk/mk/publikacii/>

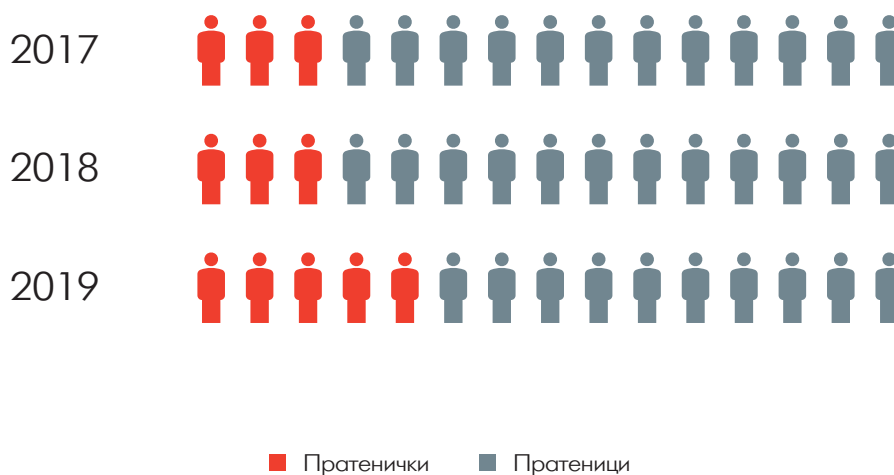
⁴⁰ ИКД предвидува следење на повеќе индикатори кои даваат оценка на начинот и нивото во изнесувањето на позициите, како и во дебатното однесувањето на самите пратеници. Дел од индикаторите кои се следат преку ИКД се нивото на аргументираност, прекинувања за време на излагањата, односот кон другите учесници во дебатата, опфатот на образложението и други. ИКД е развиен од страна на Стенберген и соработниците. Литература: Steenbergen, Marco R., et al. (2003) "Measuring political deliberation: A discourse quality index." *Comparative European Politics* 1.1.

Мониторингот на квалитетот на дебатата во Собранието од 2017 година ги издвојува и најактивните пратеници, односно пратениците кои најчесто земале збор во дебатите. Резултатите од ова набљудување укажуваат на тоа дека во 2017 и 2018 година од 15-те пратеници кои најчесто се јавиле за збор само 3 се жени, додека останатите 12 се мажи. Во 2019, од 15-те најактивни пратеници, 5 биле жени. (Графикон 5)

Ваквата позиција укажуваат на фактот дека во најголем дел мажите се најактивни пратеници во Собранието. Сепак, доколку во однос на

овие резултати се земат предвид наодите дека во просек, пратеничките и пратениците земале збор во ист број, може да се заклучи дека изјавите на жените се распоредени на поголем дел од пратеничките. Односно, поголем дел од пратеничките во Собранието се активни во дискусиите, додека помал дел од нив се ретко или воопшто не се активни. Од друга страна, овој сооднос укажува дека најголем дел од изјавите на мажите се изјави на само дел од пратениците. Односно, дистрибуцијата на изјави е фокусирана на дел од вкупниот број на мажи, додека постои група на пратеници која значително ретко или воопшто не се вклучуваат во дискусиите.

Графикон 5. 15 говорници кои имаат најголем број на излагања во Собранието: однос пратенички наспроти пратеници

V. (Не)зависност на пратеничките во донесувањето на политички одлуки

Голем број на автори аргументираат дека политичките партии се најголемата бариера за политичката регрутација на жената. Во сите политички партии е евидентен недостатокот на жени на раководни позиции, како и недостатокот на политики за поддршка и унапредување на статусот на жените во нивните програми.⁴¹

Политичките партии се расадници на политички функции во земјата, следствено, ниската застапеност на жените на функции во политичките партии е причина и за малиот број на жени на јавните политички функции. Ваквата поставеност влијае и на изгледот на листите на кандидати за пратеници како и изгледот на парламентарниот состав. Пропорционалниот изборен модел и затворените кандидатски листи за избор на пратеници се дополнителна алатка на партиите во нивната намера да го „наградат“ своето раководство.

Од овие причини се поставува прашањето за тоа кој е степенот на независност од стегите на партиското лидерство на пратеничките во нивното дејствување. Имајќи во предвид дека развојот на женското парламентарно претставништво, како и собраниската натпартиска организираност е различна од машкото политичко претставништво, дали

тоа би значело и поголема независност во одлучувањето. Истражувањето на Институт за демократија, покажува дека генералната перцепцијата на над 80% од граѓаните во последните 3 години е дека пратениците се целосно или делумно зависни од волјата на лидерите на политичките партии.⁴² Литературата потврдува партиско ограничување во делувањето на пратеничките во нашата земја. Истражување спроведено од страна на Мукоска и Јовановска (2019) укажува на тоа дека пратеничките ги посочуваат политичките партии како пречка што ја отежнува нивната натпартиската соработка. Пратеничките понатаму тврдат и дека доколку одреден став е дефиниран во рамките на политичката партија, и особено доколку истиот е дел од програмската определба, тогаш нема начин да се влијае на промена на одлуката, без разлика дали индивидуалните ставови се различни. Токму поради овие причини, дел од пратеничките изјавиле дека некогаш не гласаат за одредено решение по сопствено убедување. Како заклучок на ова истражување е дека најголемата причина за ваквата состојба е “вертикалната, хиерархиска поставеност на политичките партии во кои нема толеранција за плурални ставови надвор од ставовите на партиското раководство.”⁴³

⁴¹ Ristova K. (2003) Women's access to political power in post-communist Europe, Oxford University Press Inc., New York, Стр. 203

⁴² Јовевска-Ѓорѓевиќ, А. и Јанеска, С. (2020) Перцепциите на граѓаните за работата на Собранието (февруари – март 2020). Институт за демократија „Социетас Цивилис“ – Скопје.

⁴³ Мукоска, А. и Јованова, Е. (2019). Улогата и влијанието на Клубот на пратенички врз градењето натпартиска соработка во Собранието. Политичко учество на жените во Северна Македонија. Фондација за демократија на Вестминстер. URL link: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/WPP-WFD-MK.pdf> (Пристапено на 03.07.2020)

Законот за прекинување на бременоста од 2013

Законот за прекинување на бременост кој беше донесен во 2013 година, важи за еден од најконтроверзните и најрестриктивните закони за слободата на избор на жената. Анализа на процесот на неговото донесување, дополнително ги засилува наодите на истражувањето на Мукошка и Јовановска (2019) дека независноста на одлучување на пратеничките била значително ограничена од матичните политички партии.

Предлагањето на овој закон од страна на Владата ги мобилизира организациите за женски права, кои реагираа на одредени членови и се обидоа да ги информираат жените за потенцијалната штета врз жените и родовата еднаквост и да ја мобилизираат нивната поддршка. Организациите ги упатија своите аргументи и до пратеничките, но пратеничките од мнозинството ги одбија аргументите и застапаа јавно во одбрана на ова законско решение.⁴⁴

Овој предлог-закон ги подели пратениците и пратеничките во Собранието. Она што беше забележливо во таа поделба на пратеничките

е дека беше направена исклучително по линија партии од власта наспроти партии од опозиција. Ниту една од пратеничките од опозиционите партии не го поддржа законот и протестно не присуствуваа или не гласаа на седницата на негово донесување, додека пратеничките од владините партии ја поздравиле оваа иницијатива и гласаа позитивно при неговото донесување.⁴⁵

Оваа положба на висока меѓупартиска конфронтација и отсуство на парламентарен дијалог, негативно се одразила и врз натпартиска соработка и дијалог на пратеничките која претходно беше воспоставена. Во овие услови беа ставени во мирување и активностите на Клубот на пратенички, и покрај тоа што токму од ова тело во минатиот период, во соработка со граѓанските организации, биле организирани настани и иницијативи за унапредување на вклученоста на жените во процесите на одлучување.⁴⁶ Оттука, може да се заклучи дека пратеничките не успеаа да ги надминат партиските разлики и заеднички да дејствуваат во овој период на уназадување на женските права и продлабочување на родовиот јаз во општеството.

⁴⁴ Колозова, К. и Савовска, М. (2019). Политичко учество на жените во Северна Македонија. Политичко учество на жените во Северна Македонија. Фондација за демократија на Вестминстер. URL link: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/WPP-WFD-MK.pdf> (Пристапено на 03.07.2020)

⁴⁵ А1 он (2013) Поединечни резултати од изгласувањето на Законот за прекинување бременост. Достапно на: <http://a1on.mk/wordpress/archives/162803> (Пристапено на 03.07.2020)

⁴⁶ Колозова, К. и Савовска, М. (2019). Политичко учество на жените во Северна Македонија. Политичко учество на жените во Северна Македонија. Фондација за демократија на Вестминстер. Достапно на: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/WPP-WFD-MK.pdf> (Пристапено на 03.07.2020)

VI. Заклучок и препораки

Сериозното присуство на жената во парламентарните состави било овозможено преку законска рамка со која, по пат на позитивна дискриминација, жените обезбедија поголем број пратенички места во Собранието. Се до 2002 година, кога за прв пат биле воведени квотите за минимално присуство на жените на листите на кандидати за пратеници, процентот на кандидирани жени бил под 13%, додека процентот на избрани пратенички бил под 8%.

Најголемата причина за ваквото, речиси незначително присуство на жената во законодавниот дом, била слабата волја на политичките партии за вклучување на жените во кандидатските листи. Како одговор на овој проблем, законската рамка претрпела 4 интервенции во периодот од 2002 до 2015 бидејќи политичките партии секогаш успевале да ги искористат недореченостите во претходното решение на штета на жените. Од 2006 година наваму, жената е присутна со најмалку 30% од пратеничките места во Собранието.

Доминантното членство на пратеничките во комисиите кои во домен на делување ги имаат развојот на човековите права, образованието, културата, унапредувањето на родовата еднаквост, ја фокусира пратеничката моќ на жените во т.н. „меки“ области. Оттука, одлучувачкиот збор во комисиите од т.н. „тврди“ области како одбраната, безбедноста, трговијата и економијата, ја имаат мажите. Од друга страна,

земајќи ја предвид пропорцијата на застапеност на жените и мажите во парламентарните состави, просечната активност на пратеничките на собраниската говорница е иста, во некои периоди и поголема, во споредба со нивните машки колеги.

Натпартиската соработка на пратеничките го засили нивното влијание во сите области на парламентарното делување и значително го поддржа развојот на застапеноста на жените во Собранието. Со цел канализирање на ваквата соработка, формиран е Клубот на пратенички кој функционира како неформално тело во рамките на Собранието во кое членуваат сите пратенички без разлика на нивните политички преференци. Сепак, во услови на силен меѓупартиски конфронтизам во одредени сфери, пратеничката независност попушта под партискиот притисок, натпартиската соработка на пратеничките се анулира, а нивните индивидуални мислења имаат мало или воопшто немаат влијание врз партиската одлука.

Поволната законска рамка, која е постојано унапредувана со текот на годините, претставува солидна основа за унапредување на застапеноста на жените во Собранието. Сепак, потребни се дополнителни напори и практики кои ќе ја надополнат регулативата со цел ова унапредување да не биде стерилно, туку суштинско.

Зголемување на демократизацијата на политичките партии, со посебен акцент на родово сензибилизирање и вклучување на жените во раководните позиции, значително ќе придонесе кон јакнење на застапеноста на жените во парламентот.

Воведувањето на регулативата за минимално присуство на жената на кандидатските листи за пратеници и нејзината постојана спецификација, е одговор на ниското ниво на демократија во политичките партии и уште пониската волја за вклучување на жените на раководни позиции. Родовата сензибилизација на политичките партии и инвестиција во унапредување на капацитетите на жените во нивните редови, ќе придонесе кон суштинско и одржливо унапредување на женското претставништво во Собранието. Дополнително, на овој начин ќе се искорени и манипулацијата на жените од страна на политичките партии, кои ги вклучуваат формално со цел исполнување на квотите на листите, но не и суштински. Оваа демократизација, би значела и поголема самостојност на пратениците и пратеничките во донесувањето на одлуки во Собранието, и нивна помала зависност од партиското лидерство.

Поголема застапеност на жените во претседателските структури, како и во членството во комисиите од областа на одбраната, безбедноста, трговијата, економијата. И покрај тоа што Деловникот на Собранието предвидува дека утврдувањето на членството на работните тела треба да биде во согласност со Законот за еднакви можности

на жените и мажите, односно еднакво учество на жените и мажите, сепак во пракса тоа не е случај.⁴⁷ Палмиери (2011), во извештајот подготвен за Интер-Парламентарна Унија, Родово сензитивни парламенти, наведува дека ова би можело да се постигне преку воведување на потранспарентен метод на избор на членови, прилагоден на нивните способности, разновидно работно искуство и преференци. Дополнително, Палмиери смета дека потребни се и афирмативни мерки, преку кои ќе се дава предност на членство на жените, во случај кога нивните квалификации се исти со квалификациите на нивните колеги мажи. Зголемувањето на соработката на сите комисии со Клубот на пратенички, исто така ќе допринесе кон вклучувањето на перцепцијата на пратеничките во одлуките каде нивниот број е мал.

Зајакнување и унапредување на капацитетите на жените политичарки, како и на жените/девојките активни во политичкиот подмладок на политичките партии. На овој начин жените политичарки, или оние со амбиција за вклучување во политиката, ќе ги подобрат своите позиции во политичката сфера на државата и ќе станат помалку подложни на манипулации од страна на политичкото раководство. Граѓанските организации можат значително да го поддржат овој процес и активно да се вклучат во неговото реализирање. Посебен акцент треба да се стави на подобрување на вештините и знаењата за дебатирање, бидејќи и покрај тоа што

⁴⁷ Собрание на Република Северна Македонија, Деловник за работата на Собранието (пречистен текст), Достапно на: <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf> (Пристапено на: 01.06.2020)

пратеничките активно се вклучуваат во дебатите во Собранието, сепак квалитетот на дебатата во нашето Собрание е значително низок.⁴⁸

Зголемување на бројот на пратенички во Собранието до 50%. На овој начин застапеноста на жените во Собранието ќе ја преслика демографската слика во државата. Зголемувањето на бројот на пратенички во Собранието ќе подразбере и зајакнување на нивната моќ и влијание во креирањето на соодветни регулативи и политики. Доколку се реализираат претходните препораки, ова зголемување би следувало природно, како резултат на постигнатите позитивни ефекти. Друг начин секако би бил повторна интервенција во Законот и зголемување на квотите за минимална застапеност на жените на кандидатските листи на 50%. Воведувањето на отворени партиски листи, со загарантирани квоти, исто така може да придонесе кон зголемување на бројот на пратенички во Собранието. На овој начин, кандидатите би учествувале активно во предизборната кампања, би работеле на себе промоција бидејќи редниот број на листата нема да значи и автоматска влезница во Собрание. На овој начин исто така ќе се адресира и прекумерната партиска послушност и следењето на партиските ставови при донесувањето на одлуки.

⁴⁸ Јовевкса Ѓорѓевиќ, А. и Јанеска, С. (2020). Празни дискусии или говори засновани на јасна оправданост: Компаративна анализа на нивото на аргументираност на дискусиите во парламентите на Северна Македонија, Словенија и Европскиот Парламент. Институт за Демократија „Социетас Цивилис“-Скопје. Програма за Парламентарна Поддршка. Достапно на: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/WEB_A4_Kratka_komparativna_analizaMKD.pdf (Пристапено на: 29.06.2020)

Библиографија

A1 он (2013) *Поединечни резултати од изгласувањето на Законот за прекинување бременост*. Достапно на: <http://a1on.mk/wordpress/archives/162803>

Весковиќ – Вангели В. (1982) *Жената во револуцијата на Македонија (1941 – 1945)*, Институт за национална историја, Скопје.

Весковиќ-Вангели В. (1990) *Жената во ослободителните борби на Македонија (1893 - 1945)*, Култура, Скопје.

Весковиќ-Вангели, В. и Јовановиќ, М. (1976) *Зборник на документи за учеството на жената од Македонија во Народноослободителната војна и револуција (1941 – 1945)*. Институт за национална историја (конференција за општествената активност на жените на Македонија), Скопје.

Закон за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија, Службен Весник на Р.М. бр. 42/02. 14.06.2002. Член 37

Институт за демократија „Социетас Цивилис“. Годишни анкети за перцепцијата на граѓаните за работата на Собранието на Република Северна Македонија за периодот 2008 - 2019. Достапно на: <https://idscs.org.mk/mk/>

Изборен Законик, пречистен текст, 12 февруари 2014. Достапно на: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2015/09/izboren-zakonik-precisten-tekst-12-fevruari-2014-sl-v-32.pdf>

Изборен Законик, Службен Весник на Р.М. бр.40, 31.03.2006.

Изборен Законик. Службен Весник на Република Македонија, број 196, 10 ноември 2015. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/63cc34eb402342698f7e82e59629175a.pdf>

Јовевска Ѓорѓевиќ, А. и Јанеска, С. (2020). *Празни дискусии или говори засновани на јасна оправданост: Компаративна анализа на нивото на аргументираност на дискусиите во парламентите на Северна Македонија, Словенија и Европскиот Парламент*. Институт за Демократија „Социетас Цивилис“-Скопје. Програма за Парламентарна Поддршка. Достапно на: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/WEB_A4_Kratka_komparativna_analizaMKD.pdf

Јовевска-Ѓорѓевиќ, А. и Јанеска, С. (2020) *Перцепциите на граѓаните за работата на Собранието (февруари – март 2020)*. Институт за демократија „Социетас Цивилис“ – Скопје, Програма за Парламентарна Поддршка.

Ката Лахтова, пратенички состав. Собрание на Република Северна Македонија. Достапно на: https://sobranie.mk/prethodni-pretседатели-ns_article-kata-lahtova.nspix (Пристапено на 06.08.2020)

Клуб на пратенички, *За Клубот на пратенички*. Достапно на: <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix>

Клуб на пратенички. *Позначајни достигнувања*. Достапно на: <https://www.sobranie.mk/za-klubot.nspix>

Колозова, К. и Савовска, М. (2019). *Политичко учество на жените во Северна Македонија. Политичко учество на жените во Северна Македонија*. Фондација за демократија на Вестминстер. URL link: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/WPP-WFD-MK.pdf>

Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2008) Предвремени парламентарни избори 1 јуни 2008: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/33153.pdf>

Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2009) Претседателски и локални избори, Втор круг, 5 април 2009 година. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/1/36826.pdf>

Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2011) Предвремени парламентарни избори 5 јуни 2011: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/84061.pdf>

Мисија за набљудување на избори ОБСЕ/ОДИХР. (2016) Предвремени парламентарни избори 11 декември 2016: Конечен извештај. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/8/302261.pdf>

Мој Избор. Парламентарни и претседателски избори 2014: Листа на кандидати по партии. Достапно на: <https://mojotizbor.mk/arhiva/izbori-2014/111-izbori-2014/674-lista-kandidati-partii-2014.html>

Мукоска, А. и Јованова, Е. (2019). Улогата и влијанието на Клубот на пратенички врз градењето на партиска соработка во Собранието. *Политичко учество на жените во Северна Македонија*. Фондација за демократија на Вестминстер. URL link: <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/WPP-WFD-MK.pdf>

Најчевска М., Арифи Т., Габер Н., *Учеството на жените во современите трендови во Република Македонија*, Фондација Фридрих Еберт, Скопје, 1997.

Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички, Клуб на пратенички на Собранието на Р.М., Скопје, 27. 02. 2008.

Правилник за организација и делокруг на работа на Клубот на пратенички на Собранието на Република Македонија (4.2.2019), член 9, став 3 и 4, достапен на <https://www.sobranie.mk/dokumenti-928085e5-84ee-47c0-9162-9d6f2ff348fe.nspix>

Ристова М. (1994) *Положбата на жената во современите општествени текови (50 години АФЖ на Македонија)*, Организација на жените на Македонија, Скопје.

Родов Реактор. *Родот и политиката*. Достапно на: <http://rodovreactor.mk/subject/politics/graphs/izbrani-pratenici-column/#.XwQKYgzbDc>.

Собрание на Република Северна Македонија, Деловник за работата на Собранието (пречистен текст), Достапно на: <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>

Собрание на Република Северна Македонија, Деловник за работата на Собранието (пречистен текст), Достапно на: <https://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>

Томшич В. (1987) *Жената и општеството*; Мисла, Скопје.

European Parliament, At a Glance: Women in Parliaments, Достапно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA\(2020\)646189_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646189/EPRS_ATA(2020)646189_EN.pdf)

Inter-parliamentary Union, Monthly ranking of women in Parliaments, Достапно на: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=5&year=2020>

Inter-parliamentary Union, *Women in national parliaments*, Достапно на: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

Paxton, P.(2013), Hughes M. *Women, politics and power*, a global perspective; SAGE Publications, INC.

Palmieri, S. (2011), *Gender-Sensitive Parliaments - Global Review of Good Practice*, Reports and Document No. 65 - 2011 Inter-Parliamentary Union

Ristova K. (2003) *Women's access to political power in post-communist Europe*, Oxford University Press Inc., New York

Steenbergen, Marco R., et al. (2003) "Measuring political deliberation: A discourse quality index." *Comparative European Politics* 1.1.

Анекс 1 – Структура на собраниските комисии во периодот 2002-2020

Ред. бр.	Собраниски комисии:	Пратенички мандат:					
		2002-2006 Мажи: 82% Жени: 18%		2006-2008 Мажи: 69% Жени: 31%		2008-2011 Мажи: 69% Жени: 31%	
		Мажи (%)	Жени (%)	Мажи (%)	Жени (%)	Мажи (%)	Жени (%)
1.	Уставни прашања	79	21	75	25	69	31
2.	Законодавно-правна	73	27	67	33	46	54
3.	Одбрана и безбедност	95	5	91	9	92	8
4.	Политички систем и односи меѓу заедниците	77	23	71	29	79	21
5.	Надворешна политика	67	33	71	29	67	33
6.	Европски прашања	68	32	67	33	54	46
7.	Прашања на изборите и именувањата	77	23	58	42	58	42
8.	Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на Граѓанинот	81	19	56	44	62.5	37.5
9.	Надзор над работата на Агенцијата за национална безбедност и на Агенцијата за разузнавање ⁴⁹	94	6	94	6	94	6
10.	Надзор над спроведување на мерките за следење на комуникациите	/	/	75	25	94	6
11.	Финансирање и буџет	82	18	75	25	75	25
12.	Економски прашања	89	11	60	40	65	35
13.	Земјоделство, шумарство и водостопанство	95	5	90	10	85	15
14.	Транспорт, врски и екологија	84	16	89	11	75	25
15.	Образование, наука и спорт	74	26	57	43	54	46
16.	Култура	65	35	60	40	35	65
17.	Здравство	95	5	58	42	63	37
18.	Труд и социјална политика	79	21	50	50	57	43
19.	Локална самоуправа	/	/			71	29
20.	Еднакви можности на мажите и жените	/	/	32	68	15	85
21.	Деловнички и мандатно-имунитетни прашања	79	21	69	31	69	31

⁴⁹ До 2019: „Комисија за надзор врз работата на Управата за безбедност и контраразузнавање и Агенцијата за Разузнавање“

Ред. бр.	Собраниски комисији:	Пратенички мандат:					
		2011-2014 Мажи: 69% Жени: 31%		2014-2016 Мажи: 67% Жени: 33%		2016-2020 Мажи: 68% Жени: 32%	
		Мажи (%)	Жени (%)	Мажи (%)	Жени (%)	Мажи (%)	Жени (%)
1.	Уставни прашања	62.5	37.5	75	25	70	30
2.	Законодавно-правна	58	42	62.5	37.5	62	38
3.	Одбрана и безбедност	83	17	83	17	78	22
4.	Политички систем и односи меѓу заедниците	62.5	37.5	71	29	63	37
5.	Надворешна политика	62.5	37.5	58	42	55	45
6.	Европски прашања	58	42	50	50	46	54
7.	Прашања на изборите и именувањата	75	25	79	21	67	33
8.	Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на Граѓанинот	56	44	56	44	58	42
9.	Надзор над работата на Агенцијата за национална безбедност и на Агенцијата за разузнавање	87.5	12.5	94	6	53	47
10.	Надзор над спроведување на мерките за следење на комуникациите	87.5	12.5	100	0	62.5	37.5
11.	Финансирање и буџет	75	25	67	33	77	23
12.	Економски прашања	85	15	90	10	75	25
13.	Земјоделство, шумарство и водостопанство	90	10	75	25	74	26
14.	Транспорт, врски и екологија	65	35	75	25	79	21
15.	Образование, наука и спорт	54	46	54	46	44	56
16.	Култура	45	55	45	55	25	65
17.	Здравство	60	40	55	45	58	42
18.	Труд и социјална политика	50	50	46	54	37.5	62.5
19.	Локална самоуправа	75	25	83	17	65	35
20.	Еднакви можности на мажите и жените	25	75	15	85	11	89
21.	Деловнички и мандатно-имунитетни прашања	75	25	81	19	93	7

ПРОГРАМА ЗА ПАРЛАМЕНТАРНА ПОДДРШКА
PROGRAMI PËR MBËSHTETJE PARLAMENTARE
PARLIAMENT SUPPORT PROGRAMME

Краток документ за јавна политика бр.31/2020

-

**Суштинско или стерилно:
Застапеноста на жените во
собраниските состави на Република
Северна Македонија (1990 – 2020)**

Автори: Александра Јовевска Ѓорѓевиќ и Сара Јанеска

-
јуни 2020